

MÉHEK, IDŐK, REMÉNYTELEN REMÉNYEK

[DOI 10.35402/kek.2019.3.11](https://doi.org/10.35402/kek.2019.3.11)

„...gondoljon bele, ha csak egyetlen percet alaposabban
szemügyre vesz, milyen tengernyi időt talál abban;
a rengeteg fát, a tenger fodrait, víz fölött lebegő lepkék raját;
a másodpercekből járatok és rekeszek nyílnak,
amelyek újabb járatokba és rekeszekbe vezetnek;
egész méhkaptár egy másodperc is...”

Péterfy Gergely: *Halál Budán*. Budapest, Pesti Kalligram, 2015.

Valami zúzás várostrom, testek porlása és kiszolgáltatottsága, (ágyú)tűzbe hamvadó egyetlen küzdelem esélye éppúgy visszatérő ideája Péterfy Gergely regényeinek, mint a méltatlan sorsok elleni védekező üzemmódok tónusai. Bátorság és kitettség, a lét pusztá anyagából a realitás mikroszférájába, elzárkózó dilemmákba merültség, harsányan tomboló ellenségesség, ittasan életképtelen idea-függőség, kulturális öldöklés és vak pusztítás, létküzdelem a lehetetlenségek ellen... – legyen ez jakobinus vagy szabadkőműves, bécsi vagy budai, monarchikus vagy aulikus, kortárs vagy történeti, alkimista vagy poétikai, szerelmesen hősi vagy barátian ölelő. Péterfy jelenetsorai a párhuzamos másként-látás, a többszempontú átérzés, a lehetségesnek reálisba fordult megannyi alakzata révén bomlanak ki. Már amikor bomlanak – s nem csupán bonyolódnak, sűrűsödnek, csomósodnak. Rendre valamely bukástörténet a megnevesítő, rendszerint valamely történeti kalandba gravírozott stiláris bravúr a morális szövegképződmény alapja is. Hol első, hol harmadik személyben, hol talányos többesben. A tengernyi idő, a másodpercek járatai, a méhek korának szorgossága, az aprólékos gyűjtögetés, elemző rálátás, zümmögő belüllét – rituálék az évszázadokban, a jövőtlen jelenben, a múlt nélküli mában...

Testek, barbárok, szertartások

Összeolvasási kísérletem – mint valamely önkényes szövegképződmény vagy interpretációs kísérlet – már talán címében is hordozza valamely rejtett és kifejezett dichotómiák kulturálisan előformázott emberi létfeltételeink sajátos kiterjesztését. Áll előttünk egy hős, egy bűnös, egy kötöttségeket lerázni képes dacosság, s megessen vele oly dolgok,

melyek a társtudományi vagy morálfilozófiai válszok analógiásan (vagy ténylegesen is) kapcsolódó világában másképp szoktak történni. Az a társadalmi együttélés, amely bizonyos kulturális tartalmihoz, ezen belül is az emberi test és társadalmi test mutatkozásmódjaihoz, felfogásához, kommunikációihoz kapcsolható, itt sokszor csupán a törtenés-rétegek alatt formálódik. Fogalmak csatája, forradalmi nacionalizmus, (ki)vándorláskultúra, „gonoszok sereglete”, Lukiánosz hazugságmélete, széphalmi vesztegzár, barbárság egykor és ma, preparált múzeumi testek, háborús miliók, békés tájképek... A kiszolgáltatottságok, ítéletek, máglyák „igazságtételek” vagy bosszúhörgések testisége, a pusztító pokoltűz mintegy alapkérdésként feszegeti: hol lehetnek vajon a fizikai vagy biológiai test és a társadalmi test értelmezési határai, szimbolizációs narratívái? S amikor valahol alkalmilag megleti őket, miként változnak mégis a rokon sugárzású regények történeti idejében, az értelmezés méltósága szerint, vagy a pusztulás konvencionális szertartásai értelmében, a múltból jövőbe ívelően, ócska mai alaktalanságban?

Az előttünk álló test hősiessége, példázatosága vagy esendősege kultúrák és korok, rituálék és értékrendek szerint jobbára megváltozik, emberiesül vagy csontváz-struktúrára bomlik. Határai az Én-határok is, de meg társadalmi határok is, végtére viszont alig többek, mint a lét innenső határdarabkái, a létezés margóján meghúzható szimbolikus vonalak, valami albumba illeszthető testlenyomat körvonalai. De ha e határkonstrukciók felől indulunk a testfelfogások és én-határok/mi-határok felé, hogy azután a társadalmi test helyzetfüggő, belső dimenzióit kívülről meghatározó viszonyrendszer irányába kanyarodjunk... – végül elérjük-e a testesedés politikai racionalitásainak, a testpolitikák variációin át a biopolitika megjelenítődésének és hatásai-

nak kérdéseit? Ez a társadalmi test konstrukciójáig ívelően elbeszélhető tartalom megannyi változaton megy végig a Péterfy-regényekben is. Ha következetesen elemezzük, képtelen bőséggel adódik képzet a testről mint társadalmi természetű jelenségről, használatáról, fétiszizálásáról vagy büntetéséről, lehetőségeiről vagy betegségeiről, mintázatairól vagy fogyasztási termékké válásáról és históriájának behatároltságáról... – annyi alakmódosulásban, hogy nem is fogok tudni itt illő mennyiséget földézni a variációkból, vagy ha igen, a jelentéshatárok akkor is messze túl vannak mindezekben. Az emberpusztítás fejlődéstörténeti aspektusainak részletrajzához mindenkit eltalál a maga útján..., ehhez a Péterfy-művek szereplő-katalógusára nincs szükség. A cím-beli utalás létfüggő feltétele ugyanakkor messzebbre vezető kérdések analitikus, diszjunktív megközelítésére készítet, annak dacára is, hogy triviális összekötésük szinte kézre esik az ember kitétsége, múltkonysága, az uralom, a halál és a szituativitás terén.

Részletesebb „recenzió” helyett itt most néhány párhuzamos állapot-történetiséget mutatnék fel, melyekben mind megjelennek a fenti másságosságok egynemely részei. Az elsőként kiválasztott, esettanulmány-értékű jeles regény Péterfy Gergely: *Kitömött barbár*-ja, majd a *Halál Budán*, s végül a *Mindentől Keletre* kötete, egymásra következő művek, mint olyan képzeleti-gondolati-asszociációs híd három pillére, melyek a közvetlen analógiáik vagy elbeszélői tónusaik különbségei dacára szinte kínálkoznak a párhuzamkeresésre, bárha írói szándékuk a legkevésbé sem ez. Az ok (avagy mondjuk talán „ürügynek”) nem több s nem is kevesebb, mint az alkotó lankadatlan derűje, megcsalatottságok dacára is masszív optimizmusa, felvilágosult értékrendje és minden gondolati körmönfonságoktól is óvakodó, világegész-képzetre építő humanizmusa. Mindez ha magában rejtje is a „gondolta a fene” interpretációs mellévetődéseit, az idők reménytelenségei dacára megérhető humanizmus tónusában akkor is egybefogja a köteteket, még ha ehhez nem lenne direkt szerzői szándék is...

Az efféle bevezettetés talán le is hangol rögtön. Ám a *Kitömött barbár* sem az óperenciás búbájnál kezdődik, hanem egy intim és lehangoló múzeumi találkánál, ahol egymást ismeretlenként elfogadó lények légyottjára kerül sor: az elhalt jeles költő, Kazinczy özvegye látogatja meg a még korábban eltávozott Angelo Soliman múzeumi tárlóban konzervált alakját. A monológ-alakzatba formált vallomásos történetmondás remekbe szabott változata ez, kibomlik belőle az előtörténet rengeteg

árnyalata, hangulata, intimitása, titkossága, értéke és emelkedettsége. A „barbár” ugyanis a „híres szerezcsen, a főhercegi mór” a maga kitömött test mivoltában marad fenn (*az ember mint test*) – a *test mint ember* viszont az aufklárista birodalmi és romantizáló udvari kapcsolatháló (s ennek hátterében a kolerajárvány közeledtével viszonylagossá redukálódó testi-testületi életképesség), majd ennek is leginkább *antropomorfizált* verziója (élén Kazinczy Ferenc börtönviselt költővel, valamint Soliman ébenfa preparátumával) mutatja a képtelen lehetőségek változatait. A felvilágosodott nagyság ellenoldalán ugyanakkor a látványtársadalmi tahóság a maga teljében jelenik meg, s ennek szerves közege az elsötétült és kivetkőzött ember kora (hátterében az emberellenes barbárság stabilan életképes vírusával), amely szintiszta dezantropomorfizáló változat.

A legfelszínesebb összevetésben is ékes mivoltában mutatkozik a „mondott Barbár”, Angelo Soliman fekete bőrű szabadkőműves (mint a bécsi Természettudományi Múzeum császári parancsra kitömött és kiállított tárgya) szerfölött emberi arca, a test fölötti kontroll képessége és képtelensége, az elrendelés és elrendeződés eltérő változataiban, a korabeli biopolitikai, „genetikai” tudásgyakorlat végletességében megjelenítve. Mint irodalmi mű és élethelyzet-émlékezet a Kazinczy-kori történetben *az irodalom mint élet*, a késő-barokk főúri életlogika, a világ tervezhetősége és megépíthetősége a ráható józan ész és szépérzék gyakorlatias lehetősége csupán, *az élet mint irodalom* köntösében. Ez a testek fölött gyakorolt uralom mint biopolitikai determinizmus nemcsak a Foucault-i intézményesült elnyomás képleteiben köszön vissza, hanem ott ül (mintegy kulturális örökségként) a mitikus legendaballadák, a nemzeti eposzok, a klasszikus mitológiák és alternatívan modern világmagyarázatok végenincs sorozataiban is. Mégpedig ezek sokszor meglepő kultúraközi, művelődéstörténeti formaváltozatokban, sőt az interdiszciplináris rajzolatokat nem szimplán egyén és közösség, vagy közösségek közötti relációk tónusában mutatkoznak meg, hanem hatalom és társadalom viszonyrendszerében felfogó, azokat kiterjesztő *határátjárások* komplex valóságának végtelen alakzataiban is tobzódni látszanak. Eljuthat persze a vizsgálódás fókusza a társadalom erőihez, a politikai erőcsoportokhoz, a hatalmi függésrendek vagy kormányzati akaródzások világához, megannyi embertelenséghez is – de mindezt mintha a test (a kívülről meghatározott külső világ és az emberi belső világ) privát dimenziójában, az ember határolt határtalanságában képez-

te volna le megannyi értelmezés, ide értve az érzékeléstudományi és biopolitikai összefüggések egész bonyolult kérdéskörét is.

Annyit talán kiemelhetek a *Barbár*ból, hogy a résztvevő megfigyelés (részben távolságtartó leírás) révén Kazinczy Ferenc nyúglódéseit, barátságát, világmegváltó akarátanak érzéketlen közeggel szembeni „demiurgoszi” viadalát, az érzékiség és kegyetlenség, a másságnak és különbözőségnek idegenségbe és nyers magányosságba torkolló megjelenítését szimbolizálja a regényben, s egyfelől a lét megtorló vagy kegyetlen mivoltát, másfelől a felvilágosult fejlődésbe vetett (kis magyar) hit ellen-fejlődésregényi formáját Péterfy mintegy arra használja föl, hogy egy kapcsolattörténet belső árnyalatait, intimitásait emelje mutatóvá. Kazinczy magyarsága éppoly „barbár” az udvari világban (de még a szabadkőműves körben is), mint a nála jóval idősebb, eredetileg Afrikából rabszolgaként elhurcolt Angelo Soliman bőrszíne – s éppoly félelmes is a bávatag aulikus miliőben, mivel rendkívüli műveltsége miatt kortársai ugyanakkor félték is tőle, meg tisztelték is. A grófok és márkik, udvari tanácsosok körében roppant magas európai műveltségével is kitűnő „barbár” korának nemcsak tapintható, csúfolható, megalázható szereplője, de egyúttal akkora ellentmondása volt, mint egy bárhonnan is származó vadember önkéntes megszelídülése. Péterfy a néhány dokumentum alapján vélhető narratív kapcsolathistóriát nemcsak erős íróisággal, hanem a múltó idő és a mindennemű vélt „barbarikum” elleni morális fenntartással örökíti meg, minthogy a főhős Angelo Soliman kitömött, preparált maradványai (a felvilágosodás minden szellemi hatásai dacára is) még a tudomány nevében elkövetett további „visszaprimítíválás” áldozataként jelenítődnek meg. Maga az emberi test muzealizálóan tárgyiasító eljárásnak kitétsége éppúgy a létidegen tartalom szimbóluma, mint a humánium-fosztott emberi mivolt természet-idegen tartalommal bélelése és látványossággá lefokozása. A lét evidens harca a kultúráért, s vele szemben a minden jakobinizmustól vinnyogva rettegő udvari emberek vak félelme – szinte párhuzamos képletbe kerülnek a koraérett értelmiségi reformtörekvések keretében, az alkimista kísérletek dacára, és később az egész országon végigsöprő kolerajárvány áldozatai is ebbe a külsőleg determinált függésrendbe illeszkednek. A lét körülményeivel és a világrend másképpen-elrendeltségének ok-okozati logikájával szembeforduló költő Kazinczy a maga európai szellemiséget elterjeszteni próbáló vágyképeivel (s majdan az ideák rabságában saját költői-váteszi

elefántcsonttornyába menekülő kényszereivel, eladósodásaival) épp olyan értetlen ellenségességgel találkozik, mint a legtöbb antik fejlődéstörténet, melynek szereplői számára talán nincs is humánusabb megoldás, mint a vak kegyetlenség. Valahol az abszolútumok találkozása ez, sérülékeny, málladozó, sebezhető és esetleges feltételek között.

Talán itt túl triviális asszociáció mindezt példaképpen Slavoj Žižek „törékeny abszolútumához” hasonlítani,³ bár a széphalmi birtokon naivan magnóliát termeszto és a parasztok megmívelésén fáradozó Kazinczy éppoly fenyegetetten kitett az ördöggel cimborálást vizionáló és a kolera érkezését az „ilyenek” köreihez kötő primitív dúvadságnak, mint bármi és bárki más, akiből csupán annyi marad az utókornak, amit azután Kazinczynak azonnal át is kellett ruházni mint örökséget, s csupán annyit vélhetett minderről: „... azt, ami vele történt, csak egy barbár magyar érthette meg. Talán csak a barbár érti meg az idegent és az idegen a barbárt”. Az idői strukturáltság, írói közlésmód (tehát monológ vagy dialógba váltó én-elbeszélés megoldásai), a barbársággal egybefüggő közvélekedési és tárgyi preparátum-világ (pl. Angelo afrikai emléktárgya, egy kitömött krokodil, vagy a Természettudományi Múzeum foszladozó tárgye gyűjtése Angelo vitrin-környezetében) csak mintegy előjelzi mindazt, amit Kazinczy halálos ágyán ráhagy Török Sophie jövőjére: „ez az utolsó marék kóc, az utolsó lapát fűrészpor a kitömésében, amellyel tökéletes preparátumot, kiállítási tárgyat formál belőlem; a nyílást a halála varrja be és a neve emlékezete állít végül talapzatra”. Így a kitömöttség és prezentációra valóság egyben a drámaiság, színpadiasság, a szimulált harci játékok szimbolikus valóságossága, a szabadkőműves beavatási szertartás is ugyanazt a lehetetlen örökséget, folytathatatlan sorsot, a megemészthetetlen mentális terheket segít hátrahagyni, mint az ars memorativa, a „progresszió-hierarchia” korai világképét antropológiai aspektussal „katalogizáló” szemlélet, amely a másik ország vagy földrész népét, másik lény lényegét valamely vizuális toposz gyanánt kezelte a 18. század végén.

Létezett tehát, mert létezhetett a látható struktúrák mellett egy mindenkor antistruktúra is... Ha ehhez mint lehetséges kompozíciós elemhez fölhasználjuk Victor W. Turner rituális szertartás-elemzését és a test, a liminális állapot vagy a communitas teóriáját, máris átlépünk a struktúrára épülő másságok élményközösségi terébe. De érdemes to-

3 Slavoj Žižek 2011 *A törékeny abszolútum*. Typotex, Budapest, 187-198.

vábgondolni Žižek megoldását is, a szobatudósi magányból az utcai tiltakozásba levitt indulatokat sajátos antistruktúrába ágyazó, a lehetséges interpretációk felé visszaforgatott tudás/hatalom párosára felfigyelést, s akkor izgalmas kontextust kapunk.⁴ A mindenkori „túlélő fundamentalistának” a „kétkező fundamentalista” szerepébe átkerülése,⁵ az egykori etnikai vagy kereszties háborúk modern megfelelőjeként az ismeretlen bárkire gyanakvás közérzete is mintegy ellenpólusa lett a Foucault-féle variációknak (szerinte a tudás nem semleges, önmaga is a hatalom és az ellenőrzés egyik apparátusa), továbbá a Lacan-féle civilizatorikus kordiagnózisnak, aki az értelmiséget értelmes és cselekvő mivoltában is hatalomfüggőnek tekintő, vagy mentális ellenállását és alkalmazkodási hajlandóságát távolságtartó kritikával illető pozícióban a vészhelyzet apokaliptikus szervezeti formáját megérdemlőnek látja. E társas-társadalmi szerepeket, strukturális helyet betöltő értelmiségi kiszolgáltatottságot immár nem a megszokott pozíció, a státusz vagy a kivagyiság határozza meg, hanem a viselkedési modellek, a radikális és autentikus politikai aktivitás meg a reaktív populáris erőlködés küzdelmének adott állapota, a „félelem politikája”, mely minden képzelt „betolakodótól való félelem felkeltésével mobilizálja a tömegeket” (Žižek ugyanott).

Igen, hát a kivagyiságok históriája és virtuális ellenségtől félelem diadala mindenkor hatékony tud lenni. Már a nézőpont sem lehet független az ember gyarmatosításának és totális uralásának barbár elbeszélésétől. A barbár ugyan egykoron nem *kevesebb* volt görög-római kultuszok idején, hanem *más*. Olyan más, aki nem mi vagyunk. Egyszóval (nem tudván, milyen, „de épp ezért...”) beteg, fertőző, gonosz, sunyi, veszélyes, félnivaló. Más barbárok meg egyenesen fenyegetők, durvák, műveletlenek, csiszolatlanok, sőt kegyetlenek minősülnek eleve is – vagyis hasonlóképpen nem olyanok, mint mi. Másságuk-idegenségük és nyelvük is érthetetlen, a mindenkori ismeretlen meg félnivaló, pusztító, s tömegesen rablóhadjáratokkal fenyegető. Amikor éppen mi pusztítjuk őket, akkor csupán a jogos önvédelmünk a tét, a „barbárok” nehogy már elsöpörjenek minket. A sajtó, a média percnként ontja a végtelenül igazságos mindennapi barbársá-

4 bővebben lásd: <https://sites.google.com/view/perimikro-szqp/68-retro/slavoj-%C5%BEi%C5%BEek-1968-ban-a-strukt%C3%BAr%C3%A1k-kimentek-az-utc%C3%A1ra-vajon-megint-megte>

5 lásd Mohsin Hamid 2007 *Kétkező fundamentalista*. Konkrét könyvek, Budapest.

gokat, etnikai indulatokat, gyanakvó arcok nekivadult győzelmét, olykor pusztulását ma is. Péterfy a *Mindentől Keletre* kötetében mintegy másfél tucat változatát adja ennek a sedre, ócska, ostoba világképnek, s tucatnyi ellenpéldával is szolgál kontrasztként. A „betolakodótól való félelem politikája” azonban konstans eleme nemcsak a NER-típusú rendszereknek, de a mindenkori „idegen testeket” barbárnak minősítő, sőt szertartásosan föláldozni képes világképeknek is. Ezek a belterjesség nevében a bármi külterjest ellenségé lefokozó bandzítások sem voltak ismeretlenek a 18. századi bécsi flaszteron sem. Ugyanakkor az egyenlőnek látszó, egyazon szertartásosságú regényalakok szinte testvéries közvetlenségben sétálnak a bécsi Grabenen: a feltűnő bőrszínű Angelo turbánban, színes afrikai leplekben, struccollas legyezővel, mellette Kazinczy a másságos magyar viseletben, piros nadrág, zsinóros kiskabát, zöld mente, sarkantyús csizma, oldalán a ranggal társuló kard. Mintha reménybeli élmény, szabad egyénre jellemző kiváltság, közös jó mulatság lehetne. Pedig hát barbárok, mindketten: Angelo mint fekete a fehérek között, Ferenc mint kuruc a labancok között, vagyis mindkettő idegen. Mindketten még gyermekkorukból hozzák, most is megkapják a szót: „Barbár”. Olyan tehát, aki nem is lehet nem-barbár, mivel idegen és más. Ami őket egyesíti, még nem valamely klasszikus társadalmi klasszifikáció jelképe, de a kiettségnek mindenkori részesültjére jellemző esetlegesség. Sétájuk több mint veszélyes, kihívó, bártortalan és gyanútlan kaland: testi kiettségük révén absztrakt, üres, karteziánus szubjektumokká redukálódhatnak, akiket megfosztottak a lényegi tartalomtól, elvehették szimbolikus szubsztanciájukat, manipulálhatták génállományukat, és arra kárhoztatták őket, hogy egy élhetetlen vagy mesterkélt környezetben vegetáljanak. Létük eme hármasság fenyegetettsége következtében lényeg nélküli szubjektivitásra redukálódtak. Vagy, mint Žižek figyelmeztet, „az is etikai-politikai kihívás, hogy ráismerjünk magunkra ebben a figurában – valamilyen módon mindannyian kirekesztettek vagyunk, mind a természetből, mind pedig saját szimbolikus lényegünkéből. Valamennyien potenciális páriák vagyunk, és csak egyféleképpen kerülhetjük el, hogy ténylegesen azzá váljunk: ha preventíven cselekszünk” (Žižek ugyanott). A preventív megoldás azonban mindig totális konfliktus a többséggel, akármilyen vaksi és gonosz, ostoba és erős ez.

E (valójában valamiképpen berekesztett) *kirekesztettség* a hívószó itt, a potenciális pária-lét ellen

a preventivitás talán csak a megértés kezdete. Persze mindezt nem közvetlenül a biológiai test direkt tanulmányozásával hozom összefüggésbe, tehát nem a biológiai vagy fizikai antropológia, egészség vagy betegség, magatartáskutatás vagy kulturális én-reprezentációk felől teszek közelítési kísérleteket a szimbolizált uralmi terek és a testiség, az erő és a fölény, a szabályozottság és az erőszak között, de nem is csupán a hatóerők és mozgató készletek dimenzióinak tágabb léptékben a társadalmi folyamatokba tagolódo politikai és ideológiai, mentális és eszmei akaratlagosságaival szűkítem a kört. Hanem még specifikusabban a térbe áradó jelenléttel, a térpolitikával, a térbeli mozgásokkal, ütközésekkel, kollíziókkal és kooperációkkal, a hatalom akarásának különböző jeleivel összefüggésben látom összeolvasását a három regénynek. A teljesség-igényű kérdésfelvetéstől és válaszadástól viszont okkal vonakodom, hisz megtette ezt a regényei testében mindennemű testek intenzív jellemzésével elfogadható álláspontot szembeállító Péterfy Gergely is. Biztosan lehetne még egy se-regnyi utalást, forráshasználatot, egzakt tipológiát és folton-folt körvonalat fölhozni itt, s lehetne persze a test fogalmi megkonstruálásának és szimbolikus használatának Pierre Bourdieu vagy Mary Douglas által tárgyalt szimbolikus uralom módjaira utalni, esetleg elindulni az emberi test fizikai terhelhetőségének és neokolonizálásának problematikájára, reprezentációinak sokféleségére tett kísérletek felé. De érdemes lenne akkor már a fikcionalista megközelítést kontrasztosabbá tenni Eliasra, Foucault-ra és Goffmannra alapozó civilizációs hatásegységekkel, a nyilvános és a magánszféra differenciálódására, a társadalmi test normalizálásának és fegyelmezésének készletére odafigyelni, vagy az identitás-küzdelmek alanyainak és megbélyegző-kiegyező kölcsönhatásainak témaköreire épülő körvonalakat és megannyi kínálkozó utalást párhuzamként felhozni is (bőségesen hivatkozott forrásokkal, a társadalmi testek narratíváinak okairól és árnyalatairól megképződött tudástárral). Régi fogalmi agytorna tárgya a test kiterjesztésének, gépesítésének, jelentésekkel teleaggatottságának problematikája, és történetileg is folytonos a testi identitásért folyó küzdelmek, erőfeszítések, stigmatizációk és védekezések kérdései felé elágazás, netán a testbe írt történelem, a szimbolikus üzenetek hordozására alkalmas terület térbeli megjelenésmódjai felé is kerülni. Ehhez azonban vagy Angelo Soliman sok ezernyi kőzetmintát is bizton rendbe illesztő képessége kéne, Szentkuthy Miklós, Bodor

Ádám vagy Péterfy Gergely írókaja akár. De ezt egy majdani barbarológiai megközelítésre hagyom, a regények testéből úgyis kiágaznak immár az értelmező elgondolások, mint „másodpercekből a járatok, rekeszek”..., ami pedig a real-time olvasatot illeti, abban ugyancsak Péterfynek legalább annyi haditette van, mint Michele D’Aste kardos vállalásának és világképének, s nem szorulnak valamely szociológikus vagy szociálintropológiai olvasatra sem. A regények másodpercei az Ő kezükben jobb helyen is vannak, mint a magam olvasószemüvege előtérben.

A *Kitömött barbár* címdala közvetlenül is utal a felvilágosult divatok hozta lepkegyűjtemény rokkoló inszektológiai perfekcionizmusára, a túlélés *ars* és *kunst* mivoltára, a zombipanoptikum lehetséges szépségére és az aulikus hang dacára porózussá amortizálódott szerecsen-identitás múzeumi tárlómagányára is... Egy biedermeier-kor látható magányosságának konok előképeire tehát, melyek csupán az olvasás vegetatív örömeivel pótolható hiányérzetekre épülnek.

Látványfékek a várostromok büvkörében

„*Ki háborgatja az Embert szabadságának gyakorlásában? – a gonoszok*”

A Szabadság és Egyenlőség Társaságának kátéja

Más, még ki nem tömött barbárságok találkahelye ugyanakkor nemcsak Bécs lehet, ám ha organizátor központként vagy a budai vár ellenpólusaként valami mégis szerepet vihet a békétlenségek fél-felvilágosult évszázadába, hát a budai várostromba mindenképp hozott. A mintegy három évnyi időtartamot átfogó szerelem-, hősiesség- és véregény az önjelölt hősök, az áruhás kalandorok, a bajvívó technokraták és a szemfüles kémek olyan színes panoptikumát kínálja Péterfy másik regényében, a *Halál Budán* lapjain,⁶ hogy hát azorképkben olykor vetekszik a Barbárral, ugyanakkor a mikrotörténekek rendszerében kicsivel nagyvonallúbban megfestett európai tájképbe illeszkedik. Ám minden kortárs lelkiség árnyalt szerepkészlete ott virít a romokon, tűzokádók és cselvetők ügyessége révén, a bécsi porködök viharában, az esztergomi tájon és komáromi sodrásban, Solari lovag szerelmes levelébe épített haditudósításában, Michele D’Aste bárói bátorsága, Jean-Baptiste Lully mester

6 Kalligram, Budapest, 2017., 192 oldal

királyi muzsikaformáló vándor derűje alakjában valósággal megszolgálja igazságát az alaptételnek, mely a kötet színpompás címlapi térkép-tájának ellenoldalán, a fedlapon díszelg: „Minden férfiert ketten harcolnak: a szerelmes nő és a halál anyyala. A férfi végül mindig megadja magát”.

Péterfy itt – ha lehet, s miért is ne lehetne igazán? – átsüvít szöveglidércét a talján tájak méhkaptáraitól a bécsi ostrom ködein át Buda visszavételének ügyes megoldásaiig: „*A szavak nagy kaptáraként élünk, és el kell viselnünk, hogy ezek a szorgos és nyughatatlan lények nap mint nap útra kelnek, és terhekkkel rakottan térnek vissza...*” – indul az első fejezet, s e szárnyaló szavak végigröppennek a kor hadszínterein, dicsőségein, fájdalmas halálok és megterhelő jelentések kéziratossá ívein, egészen a válaszok képtelen gazdagságáig: „*...válaszaim valamikori hosszadalmasságai pedig újabban már mindenféle válaszadásról leszoktattak; igaz ugyan, hogy kérdéssel is egyre kevesebben fordulnak hozzám. Ilyenkor, valóban, inkább morgok valamit, és faképnél hagyom a kérdezőt. Ez rossz lelkiismerettel tölt el, de hát mit tehetnék: kénytelen vagyok védekezni. / Túl sok már a járat, túl sok az elágazás: egyetlen kimondott szó száz kimondatlanra nyit ajtót, s így vagy a bőbeszédűség, vagy a némaság bűnébe estem: tertium non datur*” (10-11. old.).

A Michele D’Aste és társai kies diadalát követő, az előtte való éveket más résztvevők aspektusából is bemutató „útikalauz” nem tisztán a kalandturizmus árnyékrajza, de ama vitának fényes felülmúlása, lehet-e az egri vár vesztes győzőinek dicsőségét más helyszínek hatvanszor izgalmasabb és nyolcszor intellektuálisabb kor-milióben bemutatni, s közbül mindazt, amit Péterfy kitartóan gyűjt, álcázott noteszlapok helyett sodró regényfolyammá hengergetni. A kötet akár egyes lapjain, akár áradó kedvének egy-egy pillanatában is olyféle korkép, társadalomrajz, művészeti impresszió, életviteli lenyomat, háborús napló, haditudósítás, jellemábrázolás sűrű tömege fér el, ami egyszerre idézi a „civilizációk összecsapása” kulcshelyzetet és interpretációs sokszínűségének aktusait, kultúrák találkozásainak megannyi szertartását, jelképrendek és történetárak arányos felmutatását, életmód-stratégiákat és antropológiai közelséget, résztvevő megfigyelői státuszt és írói fantáziaszabadságot, meggyőződést és értékrendet, toleranciát és együttérzést... Mindazt, amit Péterfy mintegy összes munkájában bőszen és kihívóan felmutat, mindazt, ami megláthat és meg-

láttathat, amiben hihet és amiben reménykedhet, amit sajnálhat s amitől el nem tántorodik. Visszaternek „a barbárok gyújtóbombái”, bőszen dúlnak a kultúráközi kommunikáció viharai, a nyelvi kódok értelemittas csereberéje, a háborúk kényszerének mindennapos velejárói. S ahol még talán virul is a táj, olvad a hó vagy csitul a tüztenger, ott is a fény az emberre vetül, a létező, küzdő, keservesen túlélni igyekvő, leküzdhetetlen Emberre. Körötte száz vagy százezer hullá akár, a korszak mégsem halott. Péterfy az átlapozott múltból, a történelem viharából idézi elénk az életet. Kicsiny könyv talán, de abba-hagyhatatlan. Vihar és hófúvás, szinte fölismerhető klastrom éjszakai látszatbékéje, tűzparancs és gyilkos-eszélyesség, bajtársiság és táji szépség... Lapra lap, az élet lapjai. A históriáé. Vagy az élethistóriáé, mely sosem a lapozáson múlik. Péterfy ott lakik a 18. század kaotikusságában, íróiságában, kocsmái és arisztokrata ebédlőasztalok között, sátrak melegében vagy hegyi kanyarok csuszamlós sarában, dunai lélekvesztőn, parancsnoki magaslaton, köz-katonai dúvadságban, fosztogatós hajszoltságban, bordélylakai kietlenségben. Ha létezik történelmi antropológia, kis csúsztatással itt van jelen, csak elbeszélő prózának, olykor szociográfiának, megint máskor színjáték-díszletek közt zajló dramaturgiai csetepatének álcázta szavait. Hidat épít, kompot formál múlt és jelen között, alkalmilag állandósult hajójáratot, s jár vele emlékforma tájak, életforma halálok, rendszerforma káoszok, kortalan korok és embertelen emberek között.

Emberi testek történelmi testekké változása, a mindenkori kiszolgáltatottságot státusz vagy a kivagyiság függvényévé tevő pozíciók átalakulása, a társas szerepeket viselkedési modellekké formáló erőlküdelmek vívódása, a mindenkori „félelem politikája” röppen itt a tájak, akaródzások, szimbolikus uralmak és szisztematikus birodalmak között. S éppúgy, mint a Grabenen sétálgató Kazinczy vagy a minden képzelt betolakodótól való félelem tömegmobilizáló hatása, itt is vaskosan jelen van a felvilágosodott nagyság és a látványtársadalmi tahóság, a poétai álmodozás és a maga sötét jelenéből kivetkőzött ember kora, az emberellenes barbárság stabilan életképes vírusa is. Esemény, lelkiesség, ágyútűz. Szintiszta dezantropomorfizáló (kardozós) változat.

Az egykedvűség atrocitása...

avagy reménytelen remények a háborúk ellen

„Angelo Soliman tökéletes egykedvűséggel tűrte az atrocitásokat. Azt mondta, egyfőrmé élvezetét leli az emberi aljasság és az emberi jóság és nemeslelkűség megnyilvánulásában, mindkettő az előadás része, és nem fog egy színészt azért nem megtapsolni, mert a direktor a gonosz szerepét osztotta rá. Sok bánatot okozott ezzel a magatartással a rosszakaróinak és gúnyolóinak, akik akkor lettek volna csak elégedettek, ha ki tudják hozni a sodrából. Nem tudhatták, hogy Angelo éppúgy tanulmányozza őket, mint a kövületeket és fossziliákat. Senkinek sem adatott meg rajta kívül, mondta Ferencnek, hogy az emberi aljasságot, gyarlóságot, butaságot, alantasságot és ostobaságot olyan közelről tanulmányozhassa, mint éppen ő: ez a perspektíva, ahonnan ő szemügyre veheti a Habsburg Birodalmat, olyan ritkaság, amelyben az a legkülönlegesebb, hogy még a legokosabbak, a legnemesebb lelkűek és a legtapasztaltabbak sem képesek teljes egészében belehelyezkedni: így ő egy olyan világ hírhozója, amit rajta kívül nem láthat senki sem”.
(Kitömött barbár, 11-12. old.)

Már délután-közepi, de még tavasziasan harsány napsütés, frissen derítő a fény nyugatról, mely évszázados házak tűzfal-sorára sugároz, ám mögöttük s fölöttük is mélyszürkén gomolygó vihar előtti keleti fellegek. Egy *volt* nap, s egy már véresebb *jelen* együttese – ez a címlapja a kötetnek, a vészjósló összkép kontrasztja viszont annál is élesebb, amennyi különbség van a házak magassága, ápoltsága, belső terek tudható eltérései között. A cím az édeni *múlt* jelenkori esélyeit idézi, továbbá az erővel megtartani próbált, de esélytelen *jövőkor* drámái várhatóságát is: *Mindentől Keletre – avagy román kém a Weiss-családban*. Péterfy Gergely ismert, megszokott derűjével és megszokhatatlan optimizmusával szól a kortárs magyar világról.⁷ Avagy „az Aranykor rémálmáról”, az „átírt múlt” keserű gyönyöréről, a „nagy szecesszióról”, „a vidék lázadásáról”, a „ne higgy a szegényeknek” nemzeti lázáról... s egyképpen a „pogány derűről”, mely a kortárs magyar közérzületet, a civil bénázást, a politikai társadalmat súlyosan és végzetesen megosztó NER-rendszeri közhangulatot tükrözi.

Péterfy most *politikai* esszéútfajban formál hangot, *esszéiben* pedig politikai írástónusban kínál *kritikai* láttelepet. Írói, humánus, szuverén, helyenként önironikus, egészében viszont drámaian őszinte. Sajnos okkal. Nyugatra tekinteni képes felvilágosodottként, keletnémet látképekkel és szovjetesdi hangulatot tükröző korszépekkel még érzékenyen érzékíti a „honnan jövet” képtelenségeit, de már

a jövőtlen lejtmenet és feketedő közgondolkodás „ígéreteit” kihangsúlyozva szigorúbban őszinte. A könyv a 2013–2016 közötti esszéket adja, a kelet-európaiság hozott tónusaival és örökített nyűgjeivel, előcskásodott propaganda-világgal, az Európához integrálódás évezredes keservességével, sőt harsány reménytelenségével. Tikkasztó az egész – s ha nem lenne mindegyik írásban valami rejtőzködő jóremény, valósággal vádiratok lennének ezek. Vagy „csak” korszépek, megalázó életek kisugárzó nyűgjei, optimizmussal leszámoló vakrepülések drámái előhangjai. Keserűek, s ha alaptónusban ironikusak is, valahol a szavak reménytelenségével szemben álló féktelen indulatiság illusztrálásával pokoljárás előérzetek kisugárzásai hatnak át rajtuk.

„Kultúra ma már csak az lehet, amely kiszolgálja azt a torz emberképet és primitív világlátást, amely alapvetően értelmiség- és humanizmusellenes. Amely, amikor hagyományt mond, csak a szellemi lustaságát védi, amikor történelmet mond, mítoszt gondol, és amikor iskolát mond, szolgaképzőt ért alatta...” (Szi-barita váz, 205. old.).

Közepesen nehéz megoldás harmincöt esszét egyetlen „kritikai” vagy elismerő recenzióban tömöríteni, ezért csupán mintegy „kiemelve” közülük egyetlen, a tónus jelzésére. „A nyugat-szuszpenzió” címen tált morgás (151-155. old.) végén hangsúlyossá teszi: „... mindkét oldalon nagyon sok ember ellenérdekelt. Tehát valóban az érzelmekkel kell kezdeni

7 Kalligram, Budapest, 2016., 226 oldal

valamit – vagy félretenni, vagy felizzítani őket. Ám akár jeges, akár heves bonfi-kebellet, de össze kellene fogni”.⁸ S mint megoldást, valahogyan a legtöbb közéleti, mentalitástörténeti folyamat, politikai publicisztikai és szépirodalmi eszközökkel, szenvtelen szenvedélyességgel ábrázolt konfliktushelyzet, amiről ír, valahol e szubjektív vállalás, már inkább tehetnék derűjével ékes. A tematikusan kiemelt mozzanatok (menekültek élménye Nyugati és Keleti pályaudvarokon, kimenekülés igénye fiatalok, értelmiségiek, vállalkozni még merészek részéről, az életút-tervezők köre felől, a reménytelen rendszerváltás, önbecsapás nemzettudat, egypártrendszerként eluralt média, az írástudók mai árulása...) és csupa efféle eseményyszerű benyomás, közéleti harsányság ül az írások mélyén, s mindegyik valahol az aktualitáson túli morális fenntartásokkal van tele. Péterfy a kötet kapcsán interjúkban elmondott szavaiban talán még sarkosabban közéleti, de nem a jobbikosodás vagy fideszalódás tónusában neveli meg ellenfeleit – hanem a moráltalan, régtől örökölten és szembenézés- vagy kiegyezés-képtelenül sunyi, haszonleső, tahó és közbotrányosan kivagyvi világban, mely már az „üvöltöző ultrákat” is a politikusok ócskaságáivá, a kétfelé hasított közélet csicskáivá teszi.

„A magyar közélet megosztottsága meggyőződésem és tapasztalatom szerint mesterségesen szított és beteg dolog, amelyből mindenkinek csak kára származott. Az ok itt is, mint annyi minden másban e hazában a mismásolás és a maszatolás, a szembenézés és döntés elodázása, az elodázást elfedő virsfaft és műbalhé, amelyben mindkét oldal nyakig benne volt és van. Ezért az épeszűek összefogása, akikből politikai oldalra való tekintet nélkül amúgy is kevés lézeng, és a biedelmekkel ellentétben a ballib oldalon is rettentően kevés van belőlük – sokkal kevesebb, mint azt az úgynevezett ballib értelmiségiek gondolni szeretnék (kezdve természetesen rajtam, aki pedig csak simán ornitológus vagyok) –, nem kezdődhet másképp, mint szembenézéssel a lényegi problémákkal, amelyekkel az elmúlt 25 évben nem sikerült közösen (de külön-külön se) szembenézni” (hátoldali szöveg).

A könyv alaptónusa a nézelődő elemző, a morális fenntartásait megnevező, a szabadság nevében e szembenézést szubjektívan is dacosan vállaló. Sokak számára drámai az értelmiségi hagyományok értel-

mező, felvilágosult, humanista attitűdjének végzetes elmaradása, sőt, a hatalom szolgálíva kopottasodása, szabadságot földadó és a politikusi hitványságokat tudomásul vevő belenyugvása. Péterfy dacol ezzel:

„Ebben az értelemben, ahogy a hatalom szót ilyen diszkurzusokban használjuk, a szabadság ellentéte, a rabság organizátora. A szabadság inkább szabad emberek közösségének törvények szabályozta együttműködése, ahol a lehető legkisebb az egyén sérelme és korlátozottsága önmaga kiteljesítésében. Amiben a legnagyobb hiány van Magyarországon, az éppen a polgári szabadság intézménye. Túlságosan nagy számban örökölték a magyar családok a szolgaság és a zsellérség mitológiáját, az alattvaló-lét ritusait és hisztériáját”.⁹

Rakatszám lapozzuk a kötetben a lehetséges, kívánatos, morális, elkötelezett, értelmezni képes attitűdök sokféle mintázatát. Péterfy mégsem finnyog-fanyalog, hanem elmagyaráz, interpretál, érvel, beleérez, megért, megbocsát, sőt olykor meg is ölel. S beleszövi a maga merszét, morálját és elvárásrendjét is, amit nem szépíróként vagy váteszként, hanem egyszerűen gondolkodó lényként jogosnak tart, sőt másoktól is elvárna. „Ez a kötet Péterfy Gergely 2013 és 2016 között írt közéleti publicisztikáit tartalmazza. A humanizmus és a felvilágosodás hagyományának szemszögéből, a kelet-európai értelmiségi tapasztalat felől, írói, szubjektív eszközökkel követi a magyar politika és a magyar társadalom jobbrtolódását, az orosz ideológiai, gazdasági terjeszkedést megalapozó propaganda térhódítását és Magyarország európai integrálódásának intellektuális és gazdasági kudarcát. A Mindentől Keletre kegyetlen, ugyanakkor ironikus látélet a mai Magyarországról, egyszersmind a szerző Aegon-díjas nagyregényének, a Kitömött barbárnak az utómunkálataként, aktuális függelékeként is olvasható” – hangzik a fülszövegből. S itt talán vitám is lenne ezzel. „Meggűnt a kettős beszéd intézménye, amelyben külön nyelvet használtunk a közösségi, nyilvános, és külön nyelvet a magántérben. Ez a szovjet katonai elnyomás szükségszerű következménye és az osztrák és török katonai elnyomás szükségszerű öröksége volt. Nem volt szüksége a társadalomnak a továbbiakban, hogy ezt az intézményt fenntartsa és a koreográfiáját örökítse, ennek ellenére persze szubsztátum formájában megmaradt. A NER erre az örökségre épít. A kettős beszéd emléke – mivel az egyik, a titkos, a magántérben alkalmazott része az igazság

8 További apróbb részletek itt: <http://ekultura.hu/2016/08/04/beleolvaso-peterfy-gergely-mindentol-keletre>

9 <http://tizatajonline.hu/?tag=mindentol-keletre> 2016

nyelve volt – azt a tévhitet kelti a magyarok egy részében, mintha ilyen kettős beszéd nélkül nem is lehetne az igazságot kimondani. Elég volt Európa nyelvét a hatalom nyelvének rágalmozni, ezek az emberek rögtön azt hitték, a felvilágosodás-ellenesség és a náciizmus nyelvével rátaláltak az igazság nyelvére...” – mondja a fennebb jelzett interjúban..., majd így folytatja a konkrét rákérdésre, a Kitömött barbárra konkretizáltan: „Ami a felvilágosodáshoz való viszonyt, az idegengyűlöletet, az előítéletek borzalmas elharapózását, a tévhitek és babonák lázalmában tévelygő népeket illeti, egészen bizonyosan lehet a Kitömött barbárhoz kapcsolni ezt a könyvet. Itt publicisztikai, olykor játékos, olykor ironikus, olykor cinikus tálalásban talál az olvasó olyan gondolatokat, amelyek a Kitömött barbár épületébe is beépültek”.

Lehet persze, muris megoldás magával a Szerzővel „vitakozni” műve jelentésterét illetően. Tény, hogy tévhitek és babonák, ócska előítéletek és alpári előítéletesség azóta sem sokat változott, s mindezt akár publicisztikusan, olykor tanulmányrészletként, megint máskor politológiai esszéként is tálalni lehet. De a *Kitömött barbár* nemcsak ezen a babona-kritikai hangnemen keresztül alapregény. A szereplők monologikus, olykor véletlenszerűen személyesbe vagy leíró elbeszélőbe átváltó tónusai azonban sokkal mélyebb rétegekbe visznek ott, s ekképpen a kritikus próza más tónusa szólal meg itt is, ott is. A felvilágosodás emberibb hagyatéka épp Rousseau, Voltaire, Diderot, Kant és mások emberképe – jócskán szembevonulva a kortárs barbársággal. Ha nem is győzedelmes ellenpont, de legalább annak igénye, hogy erény nélkül ne lehessen senki léte toleráns. A „barbár” kitömöttsége pedig – ha valóban a porosodó múzeumi mutatvány rangján ugyan, de előtte a kiváltságosság és értékesség éppen eléggé ékesszóló példájával – sokkal inkább szól arról (is), mekkora tévképzet a barbárt látni az értelmiségi lét ellenpontjaként. A barbárrá tétel a hatalom diskurzusának szintje, az uralmi doktrína, a fölényes góg, a semmirevaló úrhatnamság gesztusa. De a „barbár” civilizáltsága pedig a civilizálatlanok barbárságától függ nagyobb mértékben, mint lehetséges volna. A „Kitömött barbár utómunkálataként” vagy „aktuális függelékeként” pedig nem olvasható...! Sőt: a kötet alcím-adó esszéjében (*Román kém a Weiss-családban*) még azt is írja: „A *NER a Kitömött barbár véletlen mellékterméke. A sötétség erői, akik a regény egyik pólusát alkotják, véletlenül kiszabadultak a betükből. Efemer fél-létezésük csak arra szolgál, hogy kidomborítsa a regény igazságát*”

(219. old.). Péterfy éppen ezt az elméletieskedőnek látszó elkenést, maszatolást utálja legkonkrétábban! S ha egy interjúban bólint is, „benne vannak elemek”... – ez inkább a riporternek tett gesztus, de nem Kazinczynak vagy feleségének, Török Sophie-nak, s nem Angelo Soliman érdemi személyiségének különlegességével direkt párhuzamba állítható momentum. Mi több, mintha ott is inkább a társadalmi környezet barbársága volna a meghatározó, nem a két főhős tiszteletteljes barátsága. Ennek pedig nem „utómunkája” vagy javított kiadása a Mindentől Keletre – bár annyi igaz, hogy Kufsteintől vagy a Graben sétálóitól is sokkal keletebbre van mindaz, amit mi itt mindent megbocsátó metaforikusság jegyében az egyéb civilizálatlanságtól közösen elszenvedünk. Attól is, ha „a hatalom azt szereti, ha beleugathat az ember dolgába, ha büdös lábán felteheti a családi asztalra és lenyúlhatja a tévékapcsolót, ezzel demonstrálva, hogy ő itt az úr” (Vasárnapi diktatúra, 49. old.)

A mindentől kelet és a hiába várva várt nyugalom közötti téblábolásban, magyar kétfelé-osztottságban persze váltig, hozott hagyományként van jelen a Kompország-dilemma. Csakhogy aktuálisan a komp már pihen. Kikötötték, sőt megkötötték, leláncolták, felperzselték, zátonyra futtatták. Simán. Vagy talán köznépi közreműködéssel, régi reményekkel, az áporodott dohosság maradandó szagmintáival. És benne hallgat a (mégcsak nem is barbár) sötétség.

A kötet borítóján balról beleső telefonszám meg mintha régi zümmögések idejét, a régi jó kapcsolatot sejtetné. Hogy kivel is – ez már lehet az Olvasó titka...!